

COMUNICAZIONI IN ITALIA roberto grandi

Sosiologian apulaisprofessori, filosofinen tiedekunta Bolognan yliopistossa

Selostukseni jakautuu viiteen osaan. Ensimmäinen käsittelee tiedotustutkimuksen kehitystä Italiassa, toinen tutkimuksen pääsuuntia ja -tyyppisiä, kolmas tiedotustutkimuksesta esitetyn kritiikin päälinjoja, neljäs tutkimuksen rahoitusta ja viides joukkotiedotustutkimuksen kriisistä käytyä italialaista keskustelua. Viimeisessä jaksossa hahmottelen joitakin hypoteeseja kriisistä ulos pääsemiseksi ja kansallisen tutkimuksen kytkemiseksi kansainväliseen. - Italian viime vuosien yhteiskunnallista, taloudellista ja poliittista kehitystä en nimenomaisesti tarkastele, vaikka sillä luonnollisesti on ollut oma merkittävä vaikutuksensa tiedonvälityksen organisatioon.

1 Tiedotustutkimuksen kehitys

Italian tiedotustutkimuksen koko skaala voidaan helposti esitellä vain pääpiirteissään. Tämä johtuu paitsi kentän laajuudesta myös tiedotuksesta kiinnostuneiden oppialojen moninaisuudesta ja metodologioiden kirjavuudesta. Kohtalaisen tarkkoja tietoja alan yliopistollisesta tutkimuksesta saa Carlo M. Pellizzin yleiskartoituksesta.¹ Kartoituksen tiedot osoittavat tutkimusaiheiden kentän laveaksi; laveus jäsentyy seuraaviksi pääalueiksi:

- viestintäprosessien tutkimus historiallisessa yhteydessään, erityisesti tiedotusvälineiden itsensä ja arvojärjestelmän muutoksen kannalta;
- viestinnän erikoisalojen tutkimus, erityisesti monimuotoisen "kulttuuriteollisuuden" tutkimus;
- viestinnän ilmaisukielen ja viestinnän vaikutusten tutkimus (tässä tutkimussuunnassa kiinnitetään erityistä huomiota henkilökohtaiseen viestintään sekä joukkotiedotuksen kieleen);
- viestintäjärjestelmien esittämien käyttäytymismallien tutkimus, kysymykset kasvatuksesta ja didaktisista prosesseista sekä oppimisprosessin luonteesta.

Tiedotusprosessien teoriat, metodologiat ja oppialakohtaiset näkökulmat ovat luonnollisesti hyvin monenlaisia. Perinteisesti vallitsevan akateemisen oppiainejaon pohjalta voidaan todeta seuraavaa: (1) Sosiologisesti ja kulttuuriantropologisesti suuntautunut tutkimus on yleisintä, ja tästä perspektiivistä tarkastellaan kommunikaatiota laajalla rintamalla, henkilökohtaisesta viestinnästä yhteiskunnallis-kulttuurisen kehityksen kysymyksiin saakka. (2) Kielitieteellinen ja semioottinen tarkastelutapa ovat yleistymässä. Se ratkoo samoja ongelmia kuin sosiologinen ja antropologinen suuntaus, nyt vain korostaen erityisesti elokuvan ja television kielen kysymyksiä. (3) Psykologinen suuntaus on edellisiä harvinaisempi ja käsittelee ennen kaikkea oppimisen,

kasvatuksen ja yhteiskunnallisten sopeutumisvaikeuksien ongelmia. (4) Pedagogista tutkimusta on toistaiseksi tehty varsin vähän.

Oppiaineiden rajat on kuitenkin useissa tapauksissa onnistuttu ylittämään, ja näin on voitu luoda sellaisia metodologisia ja teoreettisia näkökantoja, jotka yhdistävät tavalla tai toisella edellä lueteltuja oppiaineita: sosiaaliantropologia, etnolingvistiikka, sosiolingvistiikka, lingvistinen kasvatustiede, psykopedagogiikka, symbolinen interaktionismi, psykopatologia, semiolingvistiikka, sosiosemiotiikka ja sosiaalipsykologia. Viime vuosina on kiinnostus tiedotustutkimukseen lisääntynyt nopeasti. Pellizzin kartoituksen tietojen mukaan Italian yliopistoissa on 280 kommunikaation kysymyksistä kiinnostunutta tutkijaa. Enemmistö työskentelee filosofisissa, humanistisissa ja yhteiskuntatieteellisissä tiedekunnissa.

2 Joukkotiedotustutkimuksen pääsuuntauksista ja -tyypeistä

Termillä "joukkotiedotus" viitataan tässä siihen viestinnän alueeseen, joka koostuu kulttuuriteollisuudesta, sen tuotteista ja sen asettamista ehdoista.

Tällä alueella pysyvintä tutkimustraditiota edustavat televisio- ja elokuvatutkimukset, vähemmän kustannus- ja äänilevyteollisuuteen kohdistunut tutkimus. Viimeisten kymmenen vuoden tiedotustutkimuksessa voidaan erottaa kaksi pääaluetta:

(1) *Julkisen keskustelun teemat.* Joukkotiedotuskysymyksiä on julkisessa keskustelussa tarkasteltu kokouksissa ja konferensseissa, joihin ovat poliittikkojen ohella ottaneet osaa muiden muassa monet sosiologian, psykologian, antropologian, semiotiikan ja oikeustieteen asiantuntijat. Julkisen keskustelun huomiota ovat eniten kiinnittäneet koko joukkotiedotussysteemin reformihankkeet. Monopoliradio- ja -televisiojärjestelmä on joutunut yhä yksinomaistemmin pelkästään hallituksen valvontaan eikä ole voinut vastata muiden parlamenttipoliittisten voimakeskusten synnyttämiin paineisiin. Sanoma- ja aikakauslehdistö on keskittynyt yhä harvempiin käsiin. Myös valtion puuttuminen elokuvateollisuuteen on jälleen kerän herättänyt huomiota. - Tämä suuntaus on

enimmäkseen tuottanut poliittisiin päämääriin kytkeytynyttä kirjoitettua, joka on lähes kadottanut yhteytensä tutkimukseen. Niinpä tältä alueelta puuttuukin yleispätevyyttä.

(2) *Empiirinen tutkimus.* Suurin osa viime vuosien joukkotiedotustutkimusta on ollut sosiologista "middle range"-tutkimusta. Metodologiselta kannalta voidaan huomauttaa, että empiirisissä *kysely- ja haastattelututkimuksissa* on käytetty otoksia, jotka eivät aina ole edustaneet tarkoitettua populaatiota. Toinen varsin yleinen tutkimustekniikka on ollut *sisällönerittely*; vähän on käytetty *osallistuvaa havainnointia*.

3 Kritiikin päälinjat

Hyvin yleisessä näkökulmassa tiedotustutkimukseen kohdistunut kritiikki voidaan jakaa kolmiksi: (1) sisällönanalyysin ja sen tulosten rajoittuneisuuden kritiikki, (2) joukkotiedotusvälineiden kehityksen tarkastelujen ja manipulaatiotutkimuksen (eli vaikutustutkimuksen) kritiikki ja (3) empiiristä tutkimusta vaivaavan strukturaalis-funktionalistisen otteen kritiikki.

Giovanni Bacheloni otti nämä haasteet vastaan.² Hän huomauttaa, että tiedotustutkimus on saavuttanut joitakin merkittäviä ja tärkeitä tuloksia:

(1) Ensinnäkin, vasta tutkimuksen jälkeen voidaan sen mahdollisuuksia ja rajoja arvioida. Bacheloni jatkaa, että ellei muita relevantteja menetelmiä esitetä, on viisasta käyttää niitä olemassa olevia metodeja, jotka perustuvat sisällönerittelyyn, ja yrittää kehittää niitä täydellisemmiksi.

(2) Viestinnän vaikutusten tutkimus on hyödyllisesti valaissut viestien vastaanoton ja vaikuttavuuden erityisiä tekijöitä, joihin ei ennen näitä tutkimuksia osattu kiinnittää huomiota. Tällaisia tekijöitä ovat mielipidejohtajien ja -ryhmien rooli, valikoiva asettuminen vastaanotajaksi, valikoiva muistaminen ja havaitseminen, bumerangiefekti jne. Tutkimusprojekteissa on saavutettu se tärkeä tulos, että on efektiivisesti voitu arvioida uudessa valossa manipulaation ja massayleisön teoriaa. Tänäpä on mahdotonta keskustella teoreettisesti näistä asioista ottamatta huomioon tutkimuksen edellä mainittuja tuloksia.

(3) Tähän astinen tieteellinen työ on tyydyttävän teoreettisen perustan puuttuessaakin riittänyt osoittamaan, että massakulttuurin sisällön ja vaikutusten tutkimus ei voi olla joukkotiedotus-tutkimuksen keskiössä. Sitä paitsi alkuperäiset virheet on voitu eliminoida.

4 Rahoittajat

Tiedotustutkimuksesta kiinnostuneilla rahoittajilla on olleet yhteytensä tutkimusaiheisiin ja käytettyihin lähestymistapoihin. Suurin rahoittaja on ollut Italian yleisradio RAI. Tästä syystä tutkimuksen keskiössä on ollut vaikuttavana se, että RAI:lla on tiedotustoiminnan hyvin laajaan kenttään absoluuttinen kontrollivalta. RAI on ollut rahoittajana eniten kiinnostunut eri joukkotiedotuskanavien viestien mielipidevaikutuksista, ja tutkimus on RAI:n rahoituksesta riippuvaisena esittänyt juuri tämänsuuntaisia kysymyksiä. Giovanni Bachelonin eräs lyhyt artikkeli³ sisältää luettelon niistä RAI:n osastoista, jotka on perustettu nimenomaisesti tutkimusta varten. Lista osoittaa, miten RAI on rahoittanut ylivoimaisesti suurimman osan italialaisista joukkotiedotuksen tutkimusprojekteista:

Tutkimus- ja dokumentaatiopalvelu on luonut Italiaan alan tärkeimmän kirjaston ja on myös muutaman vuoden ajan julkaissut aikakauslehteä "Radio and Television Information". Organisaatio on myös toimittanut ja auttanut kustantamaan alan kirjoja.

Opetustelevisiion tutkimuksen ja dokumentaation työryhmä ja *Opetustelevisiion ja -radion yleisön tarkastus- ja tutkimusryhmä* ovat rahoittaneet Koulutelevisiohallinnon suorittamaa tutkimusta jo useita vuosia.

Henkilöstökoulutusjaosto on muiden toimintojensa ohessa tehnyt tutkimuksia RAI:n Firenzen aluetoiminnasta. Tämä on herättänyt myös ulkomaisten radioyhtiöiden kiinnostusta.

RAI:n kustantamo ERI. Tiedotustutkimuksen kannalta tärkeintä ERI:n toimintaa on ollut lukuisien tutkimusraporttien julkaiseminen samoin kuin eräiden klassikoiden kääntäminen italiaksi.

Prix Italia. Maailmanlaajuisen vuosittaisen radio- ja televisio-ohjelmien festivaalin ohella organisaation aloitteesta on perustettu kansain-

välinen tutkimusryhmä. Johtavat kansainväliset joukkotiedotuksen asiantuntijat kutsutaan koolle vuosittain vaihtuvan teeman ympärille.

Mielipidetutkimuspalvelu on ollut RAI:n tutkimustoimintojen tärkein elin. Ilman tätä rahoituskanavaa olisi useiden italialaisten tutkijoiden ollut pakko hakeutua ulkomaille voidakseen jatkaa toimintaansa. Muut rahoituskanavat ovat toistaiseksi osoittautuneet merkityksettömiksi, vaikka olisivatkin mitä tarpeellisimpia sellaisen tutkimuksen suorittamiseksi, jolle RAI:ssa rypistetään kulkua.

5 Keskustelu joukkotiedotustutkimuksen kriisistä

Joukkotiedotustutkimuksen kriisistä käydyin keskustelun teemoina ovat olleet tutkimuksen tähänastinen suuntaus, rahoitus ja käytetyt metodologiat. Vaikka yksimielisyyttä ehkä vallitseeekin kriisin olemassaolosta, käyvät mielipiteet rishtiin ongelmien syistä ja ratkaisuksista. Yritän tarkastella käsityksiä, jotka mielestäni ovat tärkeimpiä ja heijastavat uskollisimmin Italian tilannetta.

Bachelonin mukaan kriisin pääsyynä on, että olemme yhä edelleen tutkimuksen mikrotasolla, kun olisi välttämättä tarkasteltava ja korostettava teoreettisista asettamuksista käsin joukkotiedotuksen makrososiologisia näkökohtia. Hän esittää, että tiedotustutkimuksen kompleksinen luonne otetaan oikein huomioon vain siten laajennetussa joukkotiedotussosiologiassa, jota voitaisiin pitää kulttuurin sosiologiana.

Eräs toinen italialainen sosiologi, Rositi, uskoo kriisin syiden löytyvän siitä, ettei tutkimus ole sopeutunut uusiin tarpeisiin, ongelmiin ja kysymyksiin. Sitä paitsi hän uskoo, että tutkimusta on eniten edistänyt voimistunut intressitaistelu kulttuuriteollisuuden itsensä piirissä. Konfliktissa on ollut kysymys jopa koko kulttuuriteollisuuden uudelleenarvioinnista. Uusien tiedontarpeiden muotoutumiseen on liittynyt tiedotuskentän edistyksekkäiden aineiden uudistusvaatimuksia. Mutta muutosten toteuttaminen edellyttäisi tutkimukselta uusia käsitteellisiä ja teoreettisia tarkastelutapoja. Ja nykyisten suuntausten käsitteellinen jäykkyys juuri on johtanut tiedotustutkimuksen kriisiin.

Toinen nuori tutkija, L. Haendel, näkee samalla ilmiöllä yhteyksiä kahdessa suunnassa. Samalla kun joukkotiedotuksen ongelmat nähdään yhä tärkeämpinä koko yhteiskunnan kannalta, voidaan havaita tiedotustutkimuksen vähittäistä syrjäytymistä. Kriisin ratkaisuksi on teoreettinen uudelleenorientoituminen välttämätöntä joskaan ei riittävää.

Kriittisesti on myös arvioitava yhden ja saman metodologian ulottamista eri tutkimusalueille. Olen useissa yhteyksissä todennut,⁴ että suurin osa tiedotustutkimusta on tyytynyt traditionaalisiin tutkimusmalleihin. Vaihtoehtoisten viestintämallien toimivuutta kuitenkin kokeillaan nyt perinteisesti passiivisina pidetyissä sanomien vastaanottajaryhmissä. Kysymys ei ole vain tuloksista tai uudeltaisesta metodologiasta, vaan kysymyksessä ovat uusia tarpeita vastaavien kommunikaatioteknologioiden käytöt. Tässä asetelmassa on kaksi puolta. Yhtäältä joukkotiedotusvälineiden on saatava tiedotusvälineissä toimivat intellektuellit "osallisiksi" voidakseen toimia uudella tavalla. Toisaalta tällaiset intellektuellit eivät enää toimi työntekijöinä, vaan aikaisempaa tietoa käyttävinä tutkijoina.

Marino Livolsi löytää kriisin syyt tutkijoiden väärässä tavassa esittää joukkotiedotuksen yhteiskunnallisesti relevantit näkökohdat. Juuri sen vuoksi, että näistä ongelmista on tullut yhä dramaattisempia ja polttavampia, tarvitaan syvempää tieteellistä tietoa. Mutta itse asiasa tutkijat eivät ole toimineet tästä perspektiivistä käsin. Ensiksi omaksuttiin optimistinen näkemys: tiedotusvälineitä pidettiin tehokkaina tiedonjakelun ja julkisen kasvatuksen kanavina. Mutta kovin pian asenne vaihtui pessimismiin: alettiin kiinnittää huomiota "Frankfurtin koulun" ongelmanasetteluihin. Tämän vaiheen jälkeen käsitellyt aiheet ovat sitten olleet liian vaatimattomia eivätkä ollenkaan tärkeitä. Ne eivät ole koskettaneet laajempaa yhteiskuntakulttuurista kontekstia.

Ivano Cipriani uskoo kriisin alkuperän olevan RAI:n monopoli-asemassa. Särkemällä tuo monopoli otettaisiin ratkaiseva askel intellektuelli-tutkijan roolin uudelleenmäärittelyssä. Tavoitteena olisi uudeltaisesta tutkimustilanteen luominen:

uusi joukkotiedotuksen sosiologia. Eräät marxilaiset tutkijat ovat pyrkineet hahmottamaan tällaisen sosiologian alaa, näiden joukossa Giovanni Cesareo, joka on Livolsin kanssa yhtä mieltä siitä, että joukkotiedotustutkimus on laiminlyönyt monia oman alansa aitoja kysymyksiä: sanomien, tiedon lähettäjien ja yleisöjen tutkimuksen laajoissa yhteiskunnallis-kulttuurisissa konteksteissa. Väitettä tukee se, että tutkimus on ollut piittaamatta kulttuurin organisaation ja jakelun kysymyksistä. Joukkotiedotusvälineiden *muodon* painottaminen merkitsee, että oivalletaan tuotanto- ja jakeluapparaattien rakenteen tärkeys. Se myös merkitsee, että ymmärretään tuon rakenteen puutteiden, kriisien ja tuossa rakenteessa itsessään olevien ristiriitaisuuksien historialliset syyt. Nämä pohdinnat antavat joukkotiedotusjärjestelmän muuttamiselle näköalan, jossa yhteiskunnan muuttuminen asettuu samaan asiayhteyteen. Tämän suunnan tutkijat ajattelevat seuraavasti:

(1) Vain identifioimalla joukkotiedotusvälineiden rakenteen tärkeät yhteiset piirteet voidaan koko järjestelmää tutkia ja ymmärtää eri välineiden yhtäläisyydet ja erot. Tähän päivään asti tiedotusvälineiden rakennetta on pidetty teknologisesti määräytyneenä.

(2) Tällaisen analyysin on tarkasteltava rakenteiden välisiä suhteita: esim. koulujen, tutkimulaitosten, jne.

(3) Ongelmien alkuperän ja kehityksen analyysi auttaa ymmärtämään niiden taustalla olevia tarpeita ja löytämään myös ratkaisukeinoja.

(4) Instituutioiden yhteisten piirteiden tutkimus suuntaa kiinnostuksen tuotantotavan ja itse tuotteen väliseen suhteeseen, ja tämä on enemmän kuin pelkkä viestin rakenteen kuvaus.

(5) Analyysimalli kuvaa, miten tuotteen lopullinen määränpää ja jakelu liittyvät itse tuotanto-prosessiin.

(6) Joudumme myös tarkastelemaan sitä muutosta, jonka alaisena intellektuaalinen työvoima on ollut.

Edellisistä poikkeava tiedotustutkimuksen kriisin analyysi perustuu semioottisiin käsitteisiin ja keskittyy ajatukseen oppialan teoreettisen käytännön sisäisestä kausaliteetista. Pao-

lo Fabbri, italialainen semiootikko, on muita selvemmin esittänyt tämän suuntauksen:⁵ kriisi on peräisin sellaisista seikoista kuin stimulus-response -malliin pohjatusa vastaanoton kokeellisesti tutkimustavasta, tiedon lähettäjien ja varsinkin heidän "puhekäytäntöjensä" ohittamisesta tutkimuksessa, alituisesta turvautumisesta sisällönerittelyyn. Fabbri vastustaa rajoitumista joukkotiedotuksen sosiologiaan ja korostaa semiotiikan ja sosiolingvistiikan hedelmällisyyttä.

Wolf liikkuu viimeksi mainituilla linjoilla käyttäessään sosio- ja tekstilingvistiikkaa viestintäprosessien erittelyyn. Ja tutkimuksessa on edistytty: tiedon lähettäjien tarkoituksista poikkeavaa vastaanottotulkintaa (dekoodausta) ei enää pidetä pelkkänä väärymmärtämisenä, epäyhtenäisistä koodeista johtuvana vain osittaisena ymmärtämisenä, vaan siinä nähdään omaa logiikkaa. Tämä teoreettinen uudelleensuuntautuminen johtuu siitä, että nyt otetaan huomioon koodien ohella myös sellaisia muita viestintäprosessin komponentteja kuin teksti, genre, viestintäkyky, viestinnän konteksti ja viestinnän käytäntö. Wolfin mukaan hedelmällisimpiä käsitteitä ovat *teksti* (viestinnän yksikkö) ja *genre* (se mikä muodostaa joukkotiedotuksen sisällössä primaarisinta ykseyttä).

Edellä esitetyn katsauksen perusteella voimme yhtyä Wolfiin, jonka mukaan ainoa tie ulos kriisistä saadaan kahden strategian yhdistelmäs-

tä:
(1) *Tiedotusvälineiden rakenteen analyysi*. Tutkittaviksi on otettava sellaiset laiminlyödyt alueet kuin tiedonvälittäjät ja heidän oma so-

sialisaationsa, suhteet valtakeskusten, vallitsevien ideologioiden, joukkotiedotusvälineiden rakenteiden ja tietolähteiden välillä, jne.

(2) *Monien tieteenalojen hyödyllisyys viestintäprosessien tutkimuksessa*. On löydettävä uusia paradigmoja tutkimuksen alan laajentamiseksi. Vaikka olisi epäselvää, millaisen panoksen sellaiset uudet paradigmat kuin semiotikka, sosio- ja tekstilingvistiikka voivat antaa tiedotustutkimukselle, on niiden esittämästä problematiikasta kuitenkin keskusteltava.

(Lyhentäen kääntäneet englannista Kauko Pietilä ja Annariitta Tervo.)

Viitteet:

¹PELLIZZI, Carlo M. *Analisi descrittiva delle attività di ricerca, teorica ed empirica, eseguita nel settore universitario delle scienze della comunicazione in Italia, dal 1965 al 1975*.

²BACHELLONI, Giovanni. *La macchina culturale in Italia*. Bologna, Il Mulino, 1974.

³Julkaisussa *Problemi dell'informazione*, N. 4, 1976.

⁴GRANDI, R. & RICHERI, G. *Le televisioni in Europa*. Milano, Feltrinelli, 1976. COLOMBO, F. & GRANDI, R. & RIZZA, N. *Radio e televisione*. Firenze, Guarnaldi, 1977.

⁵FABBRI, Paolo. *Le comunicazioni di massa in Italia: sguardo semiotico a malocchio della sociologia*. *VS*, N. 5, 1973.